

KOHTI AIKUISUUTTA

Palveluopas itsenäistyville vammaisille nuorille

Anu Kortesalmi & Sanna Salmela

Opinnäytetyö
Sosiaalialan koulutusohjelma
Vammaistyö ja kuntoutus
Sosionomi (AMK)

2015

Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

Tekijä	Anu Kortesalmi & Sanna Salmela	Vuosi	2015
Ohjaaja	Sari Halttunen & Timo Marttala		
Toimeksiantaja	Kasperikoti Oy		
Työn nimi	Kohti aikuisuutta - Palveluopas itsenäistyville vammaisille nuorille		
Sivu- ja liitemäärä	42 + 1		

Opinnäytetyömme tavoitteena oli tehdä helppolukuinen ja kattava palveluopas itsenäistyville, vammaisille nuorille. Opinnäytetyön toimeksiantajana on Kasperikoti, joka tilasi meiltä opinnäytetyön. Palveluoppaan tarkoituksena on antaa tietoa nuorille heille kuuluvista palveluista ja tukitoimista.

Palveluopas sisältää tietoa vammaispalveluista, kehitysvammaisista, koulutusmahdollisuuksista, harrastustoiminnasta sekä erilaisista vammaisjärjestöistä Rovaniemellä. Palveluopas tehtiin sähköiseen muotoon. Palveluoppaasta tehtiin selkokielen, jotta jokaisella nuorella olisi mahdollisuus hyödyntää sitä.

Opinnäytetyömme aineistona olemme käyttäneet kirjallisuutta, sähköistä materiaalia sekä erilaisia tutkimuksia.

Toteutimme opinnäytetyön projektityön muodossa. Projektin tarkoituksena oli tehdä palveluopas, joka antaa tietoa vammaisille nuorille tarkoitetuista palveluista- ja tukitoimista Rovaniemellä. Projektissa tavoite voi olla toiminnallinen, taloudellinen, toteuttava tai toimintaa muuttava. Projekti oli työelämälähtöinen ja oppaan suunnittelussa olivat mukana niin opinnäytetyön ohjaavat opettajat, työelämän edustajat kuin me opinnäytetyön tekijät.

Opinnäytetyömme koostuu palveluoppaasta sekä opinnäytetyöraportista. Opinnäytetyöraportissa kerromme projektityön tekemisestä ja siihen liittyvästä toiminnasta. Teoreettinen viitekehys koskee vammaisuutta ja itsenäistymistä, sekä vammaisen nuoren itsenäisyyttä tukevia palveluita ja tukitoimia. Lisäksi käsittelemme selkokielen merkitystä oppaan kannalta. Arvioimme myös, miten projekti mielestämme onnistui. Lopuksi pohdimme opinnäytetyöprosessia kokonaisuudessaan.

Asiasanat vammaisuus, itsenäisyys, vammaispalvelut, kehitysvammaispalvelut, palveluopas

Degree Program of Social Services
Bachelor of Social Services

Author	Anu Kortesalmi & Sanna Salmela	Year	2015
Supervisor	Sari Halttunen & Timo Marttala		
Commissioned by	Kasperikoti Oy		
Subject of thesis	Towards adulthood – Service manual for young disabled people becoming independent		
Number of pages	42 + 1		

The aim of our thesis was to make an easy to read and comprehensive service manual for young disabled people becoming independent. The commissioner of our thesis is Kasperikoti. The purpose of the service manual is to give information to young people about services and support measures they are entitled to.

The service manual includes information about disability services, services for people with learning disabilities, educational opportunities, hobbies and different kinds of disability organizations in Rovaniemi. The service manual is in electric form. The service manual uses plain language, so that every young person has a chance to make use of it.

Our thesis was carried out as a project. The aim of the project was to make a service manual, which gives information about services and support measures to young disabled people in Rovaniemi. The aim of the project can be functional, financial, executing or activity changing. The project was oriented to work and supervising teachers, representatives of working life and we, the authors, were all involved in planning the manual.

We have used literature, online sources and several kinds of research as material in our thesis.

Our thesis consists of the service manual and thesis report. In the report we tell about carrying out the project making and actions relating to it. The theoretical frame of reference concerns disability and independence and also services and support measures supporting disabled young people's independence. We also talk about the significance of simplified language in the service manual. We also asses how our project worked out. In the end we reflect our thesis process as a whole.

Key words disability, independence, disability services, mental retardation services, service manual

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	PROJEKTITYÖSKENTELEY	7
2.1	Taustatekijät ja lähtökohdat	7
2.2	Tarkoitus ja tavoite.....	9
2.3	Rajaus ja organisointi.....	9
3	KASPERIKOTI.....	12
4	VAMMAISUUS JA ITSENÄISTYMINEN	14
4.1	Vammaisuuden määritelmä	14
4.1.1	Vammaispalvelut ja niitä ohjaavat lait.....	15
4.2	Itsenäistyminen.....	20
4.2.1	Neuvonta ja tuki elämän muutostilanteissa ja palveluohjaus.....	22
4.2.2	Palvelusuunnitelma	23
5	MILLAINEN ON HYVÄ OPAS?.....	25
5.1	Selkokieline vuorovaikutus.....	25
5.2	Selkokieline oppaan teoreettiset perusteet	26
6	OPINNÄYTETYÖPROSESSI	28
7	KOHTI AIKUISUUTTA- OPPAAN SISÄLTÖ	31
8	PROJEKTIN ARVIOINTI.....	33
8.1	Työskentelyprosessin arviointi ja tavoitteiden saavuttaminen.....	33
8.2	Eettisyys ja luotettavuus	34
9	POHDINTA	37
	LÄHTEET.....	39
	LIITTEET	42

1 JOHDANTO

World Report On Disability tutkimuksen mukaan vammaisuus on monimutkainen, dynaaminen, moniulotteinen sekä riidanalainen käsite. Se on myös kehittyvä käsite eikä siksi ole niin yksiselitteinen. Reaktiot vammaisuuteen ovat muuttuneet sitten 1970-luvun, kiitos vammaisten omien järjestöjen suuren alkusysäyksen ja myös kasvavan taipumuksen nähdä vammaisuus ihmisoikeusasia. (World Health Organization & The World Bank 2011, 3-4.)

Vammaisuutta on esiintynyt ja sitä tulee myös esiintymään kaikkina aikoina kaikissa yhteiskunnissa. Vammaisten määrä sen sijaan vaihtelee vammaisuuden määrittelytapojen että yhteiskunnallisen tilanteen mukaan. Eri tavalla vammaisia henkilöitä arvioidaan olevan jopa 10 % maapallon väkiluvusta. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2004, 9.)

Opinnäytetyömme aiheena on vammaisten nuorten itsenäistyminen. Itsenäistymisellä tarkoitamme nuoren muuttoa pois lapsuudenkodistaan. Opinnäytetyömme tarkoituksena on tehdä palveluopas itsenäistyville vammaisille nuorille. Valitsimme kyseisen aiheen, koska suuntaudumme molemmat vammaistyöhön ja halusimme tehdä jotain sellaista, josta on konkreettisesti hyötyä vammaisille nuorille. Samalla lisäämme omaa tietouttamme kotikuntamme tarjoamista vammaispalveluista.

Opas tehdään Rovaniemellä sijaitsevaan nuorille tehostettua palveluasumista tarjoavalle asumisyksikölle Kasperikodille. Opas suunnataan kesällä 2015 avattuun yksikköön, Kevätporttiin. Opas on asukkaiden hyödynnettävissä, mutta toimii myös työntekijöille apuna, kun hahmotetaan palvelu- ja harrastemahdollisuuksia. Emme rajanneet oppaan kohderyhmää mihinkään tiettyyn vammaan, vaan halusimme antaa laajan näkökulman tarjolla olevista palveluista.

Opas antaa tietoa Rovaniemellä järjestettävistä vammais- ja kehitysvamma palveluista sekä vapaa-ajan aktiviteeteistä. Tavoitteenamme oli luoda selkokielineen

palveluopas, jotta jokainen nuori voi hyödyntää sitä itse. Tutkiessamme muita aiheesta tehtyjä opinnäytetöitä, totesimme, ettei samankaltaisia töitä ole juurikaan tehty. Ajatteleimme, että oppaallamme on tämän vuoksi myös yhteiskunnallista merkitystä. Opas on meidän työpanoksemme Rovaniemen vammaistyön palveluiden kehittämisessä.

Opinnäytetyömme tutkimuskysymykset ovat seuraavat: Millaista tukea vammaiset itsenäistyvät nuoret tarvitsevat? Millaisia palveluita Rovaniemellä on tarjolla vammaisille henkilöille?

Toteutimme opinnäytetyömme toiminnallisena projektina. Projektilla on ominaista ennalta rajattu tavoitteellinen työskentely. Meidän työssämme lopputuotos on palveluopas. (Karlsson & Marttala 2001, 11.) Opinnäytetyömme teoreettinen viitekehys koostuu vammaisuudesta, vammaisuutta määrittelevistä lainsäädännöistä, itsenäistymisestä, elämän muutostilanteista, palveluohjauksesta sekä palvelusuunnitelmasta ja näihin kaikkiin liittyvistä palvelu- ja tukimuodoista. Lisäksi käsittelemme hyvän oppaan perusteita ja avaamme selkokielen käsitettä.

2 PROJEKTITYÖSKENTELY

Metodologia tarkoittaa sääntöjä siitä, miten jotain välineitä eli metodeita käytetään asetetun päämäärän saavuttamiseksi. Tutkimuksen metodologia kertoo aina jotain siitä, miten ja millaisia käsitteitä todellisuuden hahmottamiseen on käytetty, jotta tulokseksi saadaan tieteellistä tietoa. Metodi siis perustelee tutkimuksessa saadun tiedon, mutta metodologia kysyy, onko tämä perustelu eli käytetty menetelmä järkevä tai sopiva mahdollinen. (Tuomi 2007, 31.) Opinnäytetyömme toimintatavaksi muotoutui projektityöskentely, jota tarkastelemme seuraavaksi.

2.1 Taustatekijät ja lähtökohdat

Yhteiskunnassamme jokaisella on oikeus toimia ja osallistua tasavertaisesti. Itsenäinen elämä kuuluu kaikille, joten on tärkeää, että vammaisten henkilöiden asemaan pyritään parantamaan ja palveluita kehittämään. Oikeanlaisilla palveluilla mahdollistetaan itsenäinen toimiminen ja aktiivinen osallistuminen yhteiskuntaan.

Vammaisyleissopimus täydentää jo voimassa olevia YK:n ihmisoikeussopimuksia ja se kattaa niin kansalais- ja poliittiset oikeudet eli KP-oikeudet kuin taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet eli TSS-oikeudet. Vammaisyleissopimuksessa korostetaan, että kaikki ihmisoikeudet- ja vapaudet kuuluvat kaikille, myös vammaisille ihmisille. Toisin sanoen myös heille tulee taata mahdollisuus nauttia näistä oikeuksista ja vapauksista täysimääräisesti. (Suomen YK-liitto 2012, 5-7.)

Sopimus vahvistaa TSS-oikeuksien asemaa ja merkitystä. Sen kautta ihmisoikeudellinen ajattelu laajenee koskemaan myös alueita, joita perinteisesti on pidetty harkinnanvaraisina. Esimerkiksi uusi näkökulma löytyy sopimuksen 19 artiklasta: eläminen itsenäisesti ja osallisuus yhteisössä. Vammaisella tulee siis olla yhdenvertainen mahdollisuus valita itse asuinpaikkansa sekä missä ja kenen

kanssa asuu. Sopimuksessa vahvistetaan näkemystä siitä, että vammaiset henkilöt ovat oikeuksien haltijoita ja näin ollen voivat vaatia oikeuksiaan ja tehdä omaa elämäänsä koskevia päätöksiä vapaasti. (Suomen YK-liitto 2012, 5-7.)

Jokaisella ihmisellä on oikeus saada laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta velvoittaa sosiaalihuollon henkilöstön selvittämään asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset. Selvitys tulee antaa niin, että asiakas ymmärtää sisällön ja sen merkityksen. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 2.4§.)

Vammaislainsäädäntö on uudistumassa. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamista selvittänyt työryhmä esitti syyskuussa 2012 loppuraportissaan, että vammaisia henkilöitä koskevassa erityislainsäädännössä sovitettaisiin yhteen eri vammaryhmien yhdenvertaisten palvelujen turvaamiseksi nykyinen vammaispalvelulaki sekä kehitysvammalaki. Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 3.5.2013 työryhmän selvittämään vammaisia henkilöitä koskevan sosiaalihuollon erityislainsäädännön uudistamista. Joulukuussa 2014 hyväksytty uusi sosiaalihuoltolaki on ensisijainen laki myös vammaisten henkilöiden sosiaalipalveluja järjestettäessä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 9-11,15.)

Vammaislainsäädännön uudistaminen kytkeytyy sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen ja palvelujen uudistamiseen. Vammaispalveluiden toimivuuden ja eheyden kannalta tärkeää on saumaton yhteistyö eri toimijoiden kanssa. Ensiarvoisen tärkeää on vammaisten henkilöiden vahva osallistuminen palveluiden suunnitteluun, toteuttamiseen ja laadun seurantaan. Lakien yhdistämisellä pyritään turvaamaan vammaisten henkilöiden keskinäinen yhdenvertaisuus, vahvistetaan osallisuutta sekä ehkäistään ja poistetaan esteitä, jotka rajoittavat henkilön yhdenvertaisuuden saavuttamista. Tavoitteena on lisäksi edistää itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeuden toteutumista sekä turvata yksilöllisen tarpeen mukaiset, riittävät ja laadukkaat hyvät palvelut. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 9-11,15.)

2.2 Tarkoitus ja tavoite

Projekti on tavoitteellinen, tietyn ajan kestävä prosessi, jonka tavoitteena on saavuttaa tietty, ennalta määritelty päämäärä. Se voi olla siis osa isommasta hankkeesta tai tavoitteena voi olla tietty rajattu kertaluonteinen tulos. Projektin tavoite voi olla toiminnallinen, taloudellinen, toteuttava tai toimintaa muuttava. Projektityöskentelyssä on tärkeää olla selkeä aikataulu sekä resurssi- ja toimenpidesuunnitelma. Jokaisella projektilla on myös toimeksiantaja ja projekti sidotaan kontekstiinsa eli määrittellään kohderyhmä. (Karlsson & Marttala 2001, 11; Vilkkä & Airaksinen 2003, 48–49; Kettunen 2009, 15.)

Työelämälähtöisessä projektissa on tärkeää kolmikantaperiaate, jolloin jo suunnitteluvaiheessa mukana toimivat työelämän edustaja, ohjaaja ja opinnäytetyön tekijä (Vilkkä & Airaksinen 2003, 48–49). Toteutusprojektissa tarkoituksena on tehdä ennalta määritellyn lopputuloksen mukainen toteutus, joka voi olla esimerkiksi opas, tapahtuma tai tilaisuus. (Kettunen 2009, 24).

Tavoitteiden määrittely on projektin kannalta tärkeä vaihe. Sen tulisi tavoitteensa toteutumisen kautta tuottaa lisäarvoa asettajalleen ja hyötyä kohteelleen. Jokainen projekti on ainutkertainen ja sillä on alkunsa ja loppunsa. Projektin tulisi olla luovaa ja innovatiivista, mutta noudattaa myös rakenteeltaan ja metodiltaan projektiin työtapoja ja –muotoja. (Rissanen 2002, 14, 44.)

Opinnäytetyömme toimintatapa on projektityöskentely, jossa tarkoituksena on tehdä palveluopas, joka antaa tietoa vammaisille nuorille tarkoitetuista palveluista- ja tukitoimista Rovaniemellä selkokielellä. Oppaasta on tarkoitus tehdä persoonallinen ja samalla helppolukuinen. Mielestämme palveluopas joka on suunnattu vammaisille henkilöille, palvelee niin itse vammaisia henkilöitä, kuin heidän kanssaan toimivia.

2.3 Rajaus ja organisointi

”Projekti on kestoaltaan rajallinen, ainutkertainen ja muusta toiminnasta erillään oleva toiminto, jonka tarkoituksena on resursseja ohjailemalla saavuttaa tietty

päämäärä” (Karlsson & Marttala 2001, 11). Rajaus on projektin looginen työkonaisuus, jonka on syytä olla oikeassa suhteessa käytettäviin voimavaroihin ja aikaan nähden. Rajaukset ovat tärkeitä, sillä ne selventävät päämäärää ja kertovat, mitä projektissa tehdään ja mitä ei tehdä. Rajauksella myös selkeytetään projektin työnjakoa ja osapuolten vastuuta sekä tarkennetaan tavoitteita ja sisältöä. Selkeän rajauksen tekeminen helpottaa projektin läpiviemistä ja sen avulla voidaan pitää projektin koko hallittuna. (Kettunen 2009, 111; Karlsson & Marttala 2001, 63.)

Projektissa on viisi vaihetta, jotka ovat: selvittäminen, suunnan valinta, toteutuksen suunnittelu, toteuttaminen ja projektin tuloksen luovuttaminen. Jokaisella vaiheella on oma tarkoituksensa ja tietynlainen tapa lähestyä ongelmaa. Projektin vaiheiden etuna on se, että näin voidaan tehdä päätökset vaihe vaiheelta ja tukeutua edellisen vaiheen aineistoihin. Jokainen vaihe synnyttää tuloksia, joita voidaan myöhemmässä vaiheessa hyödyntää. (Karlsson & Marttala 2001, 16.)

Rajasimme projektimme Rovaniemen kaupunkiin, sillä se on meidän tämän hetkinen asuin kaupunkimme. Halusimme kerätä Rovaniemellä tarjottavat vammaispalvelut – ja tukitoimet yhteen. Saimme toimeksiantosopimuksen Rovaniemellä toimivaan yksityiseen vammaisten asumispalveluyksikköön Kasperikotiin. Projektimme tuotos, vammaisten itsenäistyvien nuorten palveluopas antaa konkreettista tietoa vammaisille nuorille tarjolla olevista palveluista selkokielellä. Kasperikoti on kesällä 2015 avannut nimenomaan nuorille suunnatun asumisyksikön, Kevätportin, joka hyötyy selkeästä palveluoppaasta. Kasperikoti toimii mielellään yhteistyössä eri palveluntarjoajien kanssa, joten niiden kartoittaminen on tarpeen.

Organisaatio muodostuu kahdesta tai useammasta henkilöstä. Projektissa henkilöt pyrkivät päästä organisaatioon liittyvään tavoitteeseen työnjakamisen kautta. Jäsentelyllä työ ja roolit jaetaan eri henkilöiden kesken. Jokaisella on siis oma tehtävänsä ja roolinsa, jotka ovat suhteessa toisiinsa. (Karlsson & Marttala 2001, 76, 77.)

Projektimme organisaation kuuluvat me opinnäytetyöntekijät ja meillä on päävastuu projektista. Tehtäviimme kuuluvat muun muassa aikataulun ja yhteisten tapaamisaikojen suunnitteleminen yhteistyössä organisaation muiden jäsenten kanssa, suunnitelmassa pysyminen, vastuu aineiston keräämisestä ja oppaan suunnittelusta ja projektin läpi viennistä.

Lisäksi organisaatioon kuuluvat ohjaavat opettajat, joilta saamme ohjausta säännöllisesti projektin etenemisessä. Projektin tilaajana toimii Kasperikoti ja projektivastaajana on Kevätportin vastaava ohjaaja, jonka kanssa olemme laatineet hankesopimuksen syksyllä 2015 (Liite 1). Projektin tilaaja on esittänyt toiveita oppaaseen liittyen, mutta silti antanut vapauden luoda persoonallisen näköisen oppaan. Projektin edetessä projektin tilaaja, projektivastaava ja muu organisaatiojäsenistö arvioivat tuotoksen, jonka projektityöntekijät korjaavat ennen tuotoksen julkaisemista.

Projektiorganisaatiossa on olennaista kuvata jokaisen projektiin osallistuvan vastuunjako, joka määrittää johtamissuhteet. Vastuiden kirjaamisella varmennetaan se, ettei mikään projektin osa-alue jää ilman vastuullista vetäjää. Projektipäällikön vastuulle jää työt, joita ei ole erikseen määritelty jonkun henkilön tehtäväksi. Lisäksi hän huolehtii, että projektissa määritellyt työt tehdään suunnitelman mukaisesti. (Kettunen 2009, 103.)

3 KASPERIKOTI

Toimeksiantajamme Kasperikoti on tehostettua palveluasumista kodinomaisessa ympäristössä tarjoava ryhmäkoti lapsille, nuorille sekä aikuistuville nuorille, jotka kuuluvat vammaispalvelu- tai kehitysvammalain piiriin. Kasperikotiin voi tulla myös avohuollon tukitoimenpiteenä. Kasperissa ja Kevätportissa tarjotaan myös tilapäishoitoa tuen tarpeessa olevien auttamiseksi sekä omaishoidon vapaiden, autetun tilapäisen asumisen ja asumisharjoittelun mahdollistamiseksi. Kasperikodissa pyritään tarjoamaan laadukasta ja yksilöllistä hoivaa ja kasvatusta sekä tukemaan nuorta mahdollisimman itsenäisessä elämässä. (Kasperikoti 2015.)

Kasperiin sijoitettavilla lapsilla ja nuorilla on erityistuen tarpeita psyykkisellä, fyysisellä tai sosiaalisella alueella, kuten autismin kirjoon kuuluvia sairauksia, aistihäiriöitä tai kehitys- ja monivammaisuutta. Lapset ja nuoret muuttavat Kasperiin avohuollon tukitoimenpiteenä tai vammaispalvelu- tai kehitysvammalain perusteella. Kasperikoti muodostuu kahdesta kodista: Kasperista ja Kevätportista. Molemmat kodit sijaitsevat Rovaniemen Vennivaarassa vain kävelymatkan päässä toisistaan. Kasperikoti on perustettu vuonna 2008. Kasperitoimitilat valmistuivat maaliskuussa 2011, ja alkukesällä 2015 valmistui uusi nuorten ryhmäkoti Kevätportti. (Kasperikoti 2015.)

Kasperikoti haluaa tarjota asukkailleen turvallisen ja virikkeellisen ympäristön, jossa voi kasvaa ja kehittyä. Kommunikaation tukeminen, omatoimisuuden edistäminen, suunnitelmallinen vapaa-aika, koulunkäynti sekä yhteisöjen luominen ovat Kasperikodin tärkeimpiä tavoitteita. Kasperikoti tekee lapsen elämänhallinnan ja laadun parantamiseksi tiivistä yhteistyötä hoitohenkilökunnan, läheisten, koulun, sosiaalitoimen sekä terapeuttien kanssa. Kasperikodin asiakkaina ovat lapset käyvät Myllärin koulua. Erityiskoulu Mylläri on tarkoitettu vaikeavammaisille ja autistisille lapsille ja sijaitsee 11 kilometrin päässä Kasperista. Koulumatkat kuljetaan invatakseilla, joita ajaa tuttu ja taitava henkilökunta. Kasperista ja Kevätportista käydään myös päivätoiminnassa esimerkiksi Mylläripajalla Kolpe-neella, Erkkilänkujan päivätoimintakeskuksessa, Edurolla sekä Roihulassa. (Kasperikoti 2015.)

Kasperikodissa kiinnitetään erityistä huomiota siihen, että kaikilla on arjessaan riittävästi mieluisia aktiviteetteja niin kotona, kuin kodin ulkopuolellakin. Jokaiselle lapselle ja nuorelle etsitään oma, mielekäs harrastus ja nuoria tuetaan omissa toimissaan. Kasperissa huomioidaan myös lapsen oikeus viettää kotona tuttuja kalenterivuoden juhlapäiviä ja tehdään erimittaisia retkiä viikonloppuisin sekä tavanomaisina loma-aikoina. (Kasperikoti 2015.)

Teemme palveluoppaan kesällä 2015 avattuun uuteen yksikköön, Kevätporttiin. Koska yksikkö on vasta avattu, niin yksiköllä on tarve tällaiselle oppaalle. Kevätportissa asuu vain nuoria ja aikuistuvia nuoria, joten palveluoppas tehdään juuri siksi itsenäistymisen näkökulmasta. Palveluoppaassa otetaan huomioon ne palvelut ja tukitoimet, joita nimenomaan itsenäistyvät nuoret tarvitsevat oman elämänsä suunnitteluun.

4 VAMMAISUUS JA ITSENÄISTYMINEN

Tutkimuksen teoreettista osuutta nimitetään usein tutkimuksen viitekehyyksi. Tällä viitataan siihen, että viitekehyydessä luodaan näkökulma ja rajaus tutkittavaan ilmiöön. Meidän tutkimuksessamme näitä ovat vammaisuus ja itsenäistymiseen ja itsenäistymistä tukeviin palveluihin liittyvät käsitteet. Tieteelliseltä teorialta vaaditaan, että siinä on määritelty teorian toimivuuden kannalta vain keskeiset käsitteet ja niiden väliset suhteet. (Tuomi 2007, 31.) Seuraavaksi avaamme näitä opinnäytetyömme kannalta tärkeitä käsitteitä ja samalla rajaamme aihetta.

4.1 Vammaisuuden määritelmä

Vammaispalvelulaissa on määritelty, mitä vammaisella henkilöllä tarkoitetaan. Vammaiseksi henkilöksi luokitellaan, jos henkilöllä on vamman tai sairauden vuoksi pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavallisista elämäntoiminnoista omassa elinympäristössään. Tavanomaisiin toimintoihin voidaan laskea kuuluviksi asuminen, työssä käyminen, opiskeleminen, liikkuminen, asioiminen, yhteiskunnallinen osallistuminen ja vapaa-ajan toiminnot. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 380/1987 2 §.)

Vammaisuus liitetään yleisessä kielenkäytössä helposti sairauteen ja jopa tiedotusvälineissä käytetään toisinaan sanaa ”pyörätuolipotilas”, vaikka kyseessä olisi hyväkuntoinen pyörätuolia liikkumiseensa käyttävä ihminen. Vamma ei kuitenkaan ole sama asia kuin sairaus, vaikka vamma voikin olla sairauden tulos. Vammaisen ihminen voi joinakin hetkinä olla terve tai sairastaa vaikka flunssaa. Mutta jos sairaus on sellainen, että se vaurioittaa pysyvästi tai pitkäaikaisesti jonkin elimen, sairauden lopputuloksena voi olla vamma. Vammaisen vastakohta on siten ei-vammaisen, aivan kuin terve on sairaan vastakohta. (Malm ym. 2004, 9.)

Laajasti käsiteltyinä vammaisuus sisältää todetut sairaudet tai vammat, eikä vähäisiä vammoja tai sairauksia luokitella vammaisuudeksi. Suppeasti käsiteltyinä vammaisuus on tila, joka jossakin muodossa haittaa suoriutumista arkielämässä.

(Räty 2010). Selkeää rajaa vammaisuuden ja vammattomuuden välille ei siis pystytä vetämään.

Nykyisin vammaisuutta määritellään tarkastelemalla, että millaisia toimintakyvyn rajoituksia vamma aiheuttaa yksilölle hänen elinympäristössään. Olennaista on vamman aiheuttama sosiaalinen haitta, joka on riippuvainen ympäröivästä yhteiskunnasta. Vammaisen ihminen on henkilö, jolla on pitkäaikaisia tai pysyviä toiminnanrajoitteita ja vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista omassa elinympäristössään. (Malm ym. 2004, 9.)

Kuten edellä olevista määritelmistä voi huomata, on vammaisuuden määritelmiä lukuisia erilaisia, mutta kaikissa niissä on kuitenkin yksi yhteinen nimittäjä: vammaisuus vaikeuttaa suoriutumista arkielämän toiminnoissa. Vammaisen henkilö tarvitsee usein apua muilta ihmisiltä oman elämänsä suunnitteluun ja toteuttamiseen.

4.1.1 Vammaispalvelut ja niitä ohjaavat lait

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista eli vammaispalvelulaki tuli portaittain voimaan vuodesta 1988 alkaen. Se syrjäytti vuonna 1946 säädetyn ja vuonna 1962 uudistetun invalidihuoltolain. Lain lähtökohtana ovat kansainvälisen vammaispolitiikan tavoitteet vammaisten täydestä tasa-arvosta ja osallistumismahdollisuuksien edistämisestä kaikilla elämän osa-alueilla. Lisäksi siinä veloitetaan kunnan eri viranomaisia kehittämään vammaisten elinoloja, ehkäisemään epäkohtien syntymistä ja poistamaan haittoja, jotka aiheuttavat vammaisille henkilöille toimintarajoituksia. Näkökulma oli siis laajentunut vammaisista myös ympäröivään yhteiskuntaan ja yhteiskunnan asettamiin rajoituksiin. (Malm ym. 2004, 368.)

Vammaispalveluilla tarkoitetaan vammaispalvelulain mukaan niitä toimintoja, joiden avulla edistetään vammaisten henkilöiden tasa-arvoa ja mahdollisuuksia yhdenvertaiseen elämään muiden kansalaisten kanssa, lisätään yksilöllisiä osallistumis- ja toimintamahdollisuuksia sekä parannetaan vammaisten henkilöiden

mahdollisuuksia vaikuttaa yhteiskunnan palvelujen suunnitteluun ja toteuttamiseen. Vammaispalvelujen saaminen ei ole sidoksissa vammaisen henkilön varallisuuteen. Kunnan tuleekin järjestää vammaisten henkilöiden tarvitsemat palvelut ja tukitoimet siten, että ne tukevat yksilön omatoimista suoriutumista. (Räty 2010.)

Osa vammaispalvelulain palveluista ja tukitoimista kuuluu kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden piiriin, mikä tarkoittaa että vaikeavammaisilla henkilöillä on subjektiivinen oikeus näihin palveluihin. Osa vammaispalvelulain tarkoittamista palveluista ja tukitoimista on puolestaan määrärahasidonnaisia, ja kunta määrittelee miten ne kohdennetaan. (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2015.)

Vaikeavammaisilla on subjektiivinen oikeus asunnon muutostöihin, asuntoon kuuluviin välineisiin ja laitteisiin, tulkkipalveluihin, kuljetuspalveluihin, palveluasumiseen, henkilökohtaiseen avustajaan sekä päivätoimintaan. Kunnalla eli käytännössä sosiaalitoimella on järjestämisvelvollisuus palveluiden tuottamisessa kunnassa ilmenevän tarpeen mukaan. Asunnon muutostyöt ja asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet on korvattava niille vaikeavammaisille, joille liikkuminen tai muu omatoiminen suoriutuminen vakinaisessa asunnossa aiheuttaa vamman tai sairauden vuoksi erityisiä vaikeuksia. Tyypillisiä muutoksia ovat esimerkiksi ovien leventäminen ja luiskien rakentaminen. (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2015; Malm ym. 2004, 371–373.)

Vaikeavammaisilla henkilöillä on ehdoton oikeus saada tulkkipalveluja ja niillä tarkoitetaan paitsi viittomakielellä, myös muilla kommunikaatiomenetelmillä järjestettävää tulkkausta. Oikeus siihen on henkilöillä, jotka ovat joko vaikeasti kuulovammaisia, sekä kuulo-että näkövammaisia tai puhevammaisia. Palveluasumiseen ovat puolestaan oikeutetut sellaiset henkilöt, jotka tarvitsevat vammansa tai sairautensa vuoksi toisen henkilön apua päivittäisissä toiminnoissa jatkuvasti ja eri vuorokauden aikoina, mutta ei kuitenkaan ole laitoshuollon tarpeessa. (Malm ym. 2004, 373.)

Henkilökohtaisen avun tarkoituksena on auttaa vaikeavammaista henkilöä elämään omaa elämäänsä sekä toteuttamaan omia valintojaan. Avun myöntämisen

yhtenä edellytyksenä on, että henkilö pystyy itse määrittelemään tarvitsemansa välttämättömän avun sisällön ja sen toteutustavan. Henkilökohtaisella avulla tarkoitetaan vaikeavammaisen henkilön välttämätöntä avustamista kotona ja kodin ulkopuolella: päivittäisissä toiminnoissa, työssä ja opiskelussa, harrastuksissa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa sekä sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä. Henkilökohtaiseen apuun kuuluvat ne asiat ja tehtävät, jotka vaikeavammaisen henkilö tekisi itse, jos hänellä ei olisi vammaa tai sairautta, joka aiheuttaa toiminnan rajoitteita. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 380/1987 8 c §.)

Osa vammaispalvelulain tarkoittamista palveluista ja tukitoimista on määrärahasidonnaisia ja näitä ovat kuntoutusohjaus ja palveluohjaus, sopeutumisvalmennus, päivittäisessä suoriutumisessa tarvittavat välineet, koneet ja laitteet, sekä ylimääräiset vaatetuskustannukset. Nämä ovat niin sanottuja yleisiä palveluita ja tukitoimia. Korvauksen saaminen näihin palvelu- ja tukitoimiin on aina harkinnanvaraista ja riippuu muun muassa niiden tarpeesta, kohtuullisista kustannuksista ja käytössä olevista määrärahoista. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2015; Malm ym. 2004, 369.)

Vammaispalvelulain perusteella vammaiselle ja hänen läheisilleen voidaan antaa kuntoutusohjausta ja sopeutumisvalmennusta tarpeen mukaan. Yleisimmin näitä palveluita järjestävät eri vammaisjärjestöt. Vammaisen henkilö voi saada taloudellista tukea päivittäisissä toiminnoissa suoriutumiseen tarvittavien välineiden, koneiden ja laitteiden hankkimiseen ja vamman tai sairauden aiheuttamiin ylimääräisiin vaatetus- tai erityisravintokustannuksiin. Päivittäisiin toimiin tarvittavista välineistä, koneista ja laitteista voidaan korvata noin puolet laitteen hankinnasta aiheutuneista todellisista kustannuksista. Ylimääräisistä vaatekustannuksista kustannukset korvataan ainoastaan kohtuullisella tavalla, ja erityisravintokustannuksista korvataan ainoastaan erityisravinnon ja tavanomaisen ruoan kustannusten välinen erotus. (Malm ym. 2004, 369–371.)

Henkilö, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi, voi hakea kehitysvammaisille tarkoitettuja palveluja. Edellytyksenä on, että henkilö ei voi saada tarvitsemiaan palveluja muun lain nojalla. Erityishuollon tarkoituksena on edistää kehitysvammaisten henkilöiden suoriutumista päivittäisessä elämässä, toimeentuloa ja sopeutumista yhteiskuntaan sekä turvata tarvittava hoito ja huolenpito. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977 1 §; Vernerinet 2015.)

Erityishuoltoon kuuluvia palveluita ovat seuraavat palvelut: 1. Tutkimus, joka käsittelee erityishuollon yksilöllisen suunnittelun ja toteuttamisen edellyttämät lääketieteelliset, psykologiset ja sosiaaliset selvitykset sekä soveltuvuuskokeet, 2. Terveystieteellinen hoito, 3. Tarpeellinen ohjaus, kuntoutus sekä toiminnallinen valmennus, 4. Työtoiminnan ja asumisen järjestäminen sekä muu vastaava yhteiskunnallista sopeutumista edistävä toiminta, 5. Henkilökohtaisten apuneuvojen ja apuvälineiden järjestäminen, 6. Yksilöllinen hoito ja muu huolenpito, 7. Henkilön aviopuolison, vanhempien ja muiden perheenjäsenten, muun huoltajan tai hänelle muuten läheisen henkilön ohjaus ja neuvonta, 8. Tiedotustoiminnan harjoittaminen erityishuoltopalveluksista, 9. Kehityshäiriöiden ehkäisy sekä 10. Muu vastaava erityishuollon toteuttamiseksi tarpeellinen toiminta. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977 2 §.)

Näitä palveluita järjestetään päivä- ja työtoimintana, perhehuoltona, asumishuoltona, muuna avohuoltona sekä laitoshuoltona. Näiden toimintojen ylläpitämiseksi erityishuollon kuntainliitolla on oltava tarvittavia toimintayksiköitä, kuten esimerkiksi keskuslaitos, neuvola, päivätoimintakeskuksia, asuntoja ja asuntoloita. Lakisääteisten tehtävien lisäksi erityishuoltopiirit voivat järjestää esimerkiksi työtoimintaa – ja kokeiluja, lastenkotitoimintaa ja päihdehuoltoa. (Malm ym. 2004, 381.)

Noin kaksi kolmasosaa Suomessa asuvista kehitysvammaisista saa yleisten palvelujen rinnalla kehitysvammalain mukaisia erityispalveluita. Palveluita voi hakea joko kotikunnan sosiaalilautakunnalta tai erityishuoltopiiriin kuntayhtymältä. Jokaiselle erityishuollon tarpeessa olevalle henkilölle laaditaan erityishuolto-ohjelma

yhteistyössä asiakkaan itsensä, hänen holhoojansa tai huoltajansa sekä kotikunnan sosiaalilautakunnan kanssa. Ohjelmaan kirjataan suunnitelma tarvittavista palveluista, niiden toteuttamisesta sekä milloin suunnitelma tarkistetaan. Erityishuolto-ohjelma pitää laatia niin selkeästi, että lukutaitoinen kehitysvammainen kykenee itse ymmärtämään sen sisällön. Päätökseen loppuun on liitettävä myös tieto muutoksenhakumahdollisuudesta. (Malm ym. 2004, 381.)

Lähtökohtana vammaisten henkilöiden palveluiden järjestämisessä ovat kaikille tarkoitetut yleiset palvelut. Tarvittaessa näitä palveluita täydennetään erityislainsäädännön, esimerkiksi vammaispalvelulain ja kehitysvammalain perusteella. Sosiaalihuoltolaki on sosiaalihuollon yleislaki, jonka perusteella myönnetään sosiaalihuollon palveluja niitä tarvitseville henkilöille, ominaisuuksista tai vammoista riippumatta. Sosiaalihuoltolaki on siis ensisijaisin laki vammaispalvelulakiin ja kehitysvammalakiin nähden. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2015; Vernerinet 2015.)

Sosiaalihuoltolaki koskee sosiaalipalveluja, toimeentulotukea, sosiaaliavustuksia ja sekä niihin liittyviä toimintoja. Näiden tarkoituksena on edistää ja ylläpitää yksityisen henkilön, perheen sekä koko yhteisön sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä. Sosiaalihuoltolailla turvataan kaikkien asiakasryhmien palveluja. Sosiaalihuoltolaki määrittelee ne tuen tarpeet, joihin sosiaalipalveluja on järjestettävä. Sosiaalihuoltoon sisältyvät sosiaalisen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä yleis- ja erityislainsäädännön mukaiset sosiaalihuollon palvelut. (Vernerinet 2015; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 2 §.)

Asiakkailla on oikeus niihin palveluihin, joilla turvataan välttämätön huolenpito ja toimeentulo sekä lapsen normaali kasvu ja kehitys. Suuri osa sosiaalihuoltolain mukaisista sosiaalipalveluista on määrärahasidonnaisia palveluja, joiden myöntämiseen kunta voi käyttää harkintaa. Palvelujen myöntämisen tukee kuitenkin aina perustua henkilökohtaiseen ja yksilölliseen palvelutarpeen arviointiin. (Vernerinet 2015.)

Vammaispalvelulaki on ensisijainen suhteessa kehitysvammalakiin. Lakien keskinäisellä soveltamisjärjestyksellä on merkitystä tilanteissa, joissa asiakkaan palvelutarpeeseen on mahdollista vastata kumman tahansa järjestelmän mukaisilla palveluilla. Tällöin tilannetta arvioidaan asiakkaan kokonaisedun näkökulmasta. Kehitysvammalaki voi tulla sovellettavaksi muun muassa silloin, kun sen mukainen palvelu on asiakkaalle taloudellisesti edullisempaa kuin vammaispalvelulain mukainen palvelu. Kehitysvammalailla ja vammaispalvelulailla on kuitenkin sama tavoite: poistaa esteitä, jotka vaikeuttavat kehitysvammaisten täysipainoista elämää ja osallisuutta yhteiskunnan toimintoihin. (Räty 2010; Malm ym. 2004, 380.)

Vaikka palveluopas suunnataan kaikille vammaisryhmille, koimme kuitenkin tärkeäksi avata myös kehitysvammalain käsitteen. Kehitysvammalaki on toissijainen vammaispalvelulakiin nähden, ja kehitysvammaisilla henkilöillä osa palveluista voi olla taloudellisesti edullisempia kuin vammaispalvelut. Palveluita järjestettäessä on tärkeää ottaa huomioon kumman lain mukaan palvelut järjestetään. Palveluiden tulisi tukea yksilön osallisuutta, mutta olla samalla hänelle taloudellisesti kannattavia.

4.2 Itsenäistyminen

Nykyään aikuisuus elämänvaiheena alkaa noin kahdenkymmenen ikävuoden korvilla. Nuoret kohtaavat aikuisuuteen siirtyessään nopeita ja suuria elämänmuutoksia ja monet merkkipaalat, kuten taloudellinen itsenäisyys, saavutetaan vähitellen. Nuoruuteen kuuluu irtaantumista lapsuudenkodista ja vanhemmista ja omien asioiden huolehtimista. Omilleen muuttaminen, työelämään astuminen ja opintojen aloittaminen tapahtuvat kaikki usein samoihin aikoihin, mikä tekee muutoksista entistä suurempia. Siirtymät voivat olla hyvinkin vaikeita. Syrjäytyminen nuorilla voi alkaa, jos uuteen rooliin sopeutuminen ei onnistukaan esimerkiksi opiskelu- tai työelämässä. Suurin osa nuorista aikuisista kohtaa tämän elämänvaiheen kuitenkin ilman sen vakavampia ongelmia. Elämänpolkuun nuoruudesta aikuisuuteen vaikuttavat muun muassa fyysinen ja biologinen kehitys, oma toiminta ja tavoitteet sekä ympäröivän yhteiskunnan arvot ja vaatimukset. (Ranta 2012.)

Vammaisilla henkilöillä aikuisiässä tapahtuvia asuinpaikan muutoksia voi tulla eteen monista eri syistä: aikuisen oma halu itsenäistymiseen, huoltajien väsyminen, vammaisen henkilön tuen tarpeen muuttuminen tai vaikkapa uusien asumisyksiköiden valmistuminen. Muuton aloitteentekijänä voi asiakkaan itsensä lisäksi olla esimerkiksi hänen omaisensa tai läheinen työntekijä. Tapahtuipa muuttomista syystä tahansa, on se aina suuri asia niin vammaiselle itselle, kuin koko hänen lähipiirilleen. (Äärynen 2014.)

Vanhempien ja perheen suhtautuminen vaikuttaa oleellisesti vammaisen nuoren aikuistumiseen. On tärkeää, että vammaisen nuori muuttaa pois lapsuudenkodistaan vähitellen, mutta riittävän ajoissa. Lapsuudenkodista muutto vaatii sopeutumista niin muuttajalta että hänen vanhemmiltaan. Itsenäisen elämän alkumetreillä on olennaista, että nuori asettaa itse itselleen tehtäviä ja tavoitteita ja saa näin toiminnallaan aikaan tapahtumia omassa elämässään ja ympäristössään. Näin hän ei ainoastaan reagoi ympäristön antamiin virikkeisiin ja ärsykkeisiin, vaan pyrkii muuttamaan niitä tietoisesti omalla toiminnallaan. Vammaisen nuoren on oltava oman elämänsä subjekti ja uskallettava tehdä elämäänsä koskevia valintoja ja päätöksiä. (Lampinen 2007, 149–150; Äärynen 2014.)

Itsenäisen elämän aloittaminen edellyttää paljon uusien asioiden opettelua sekä asioiden ja tärkeysjärjestysten oivaltamista. Merkityksellisin tuki elämänmuutoksissa tulee lapsuudenkodista ja muulta lähiyhteisöltä, kuten isovanhemmilta. Sosiaalinen tuki muodostuu niistä kiinnostuksista yksilön, ympäristön ja muiden ihmisten välillä, jotka tukevat nuorta oman identiteetin muodostamisessa antamalla realistista palautetta käyttäytymisestä, sekä auttamalla selviytymään eri elämäntilanteissa tai vaikeista elämäntapahtumista. Sosiaalisen tuen laatu ja ajoitus ovat sen vaikuttavuuden ja tehokkuuden edellytyksiä. Ennenaikainen tuki lisää ihmisen passiivisuutta ja vähentää omatoimisuutta. Toisaalta taas liian vähäisen tuen myötä voi avuntarve muuttua laaja-alaiseksi ja ongelmat monimutkaistua. (Lampinen 2007, 150–151.)

Itsenäisen elämän saavuttaminen edellyttää, että ympäristö antaa nuorelle tilaa kasvaa omaa tahtiaan aikuisuuteen. Vammaisen nuoren lähipiirin tulisi hyväksyä nuoruuden normaalit aikuistumiseen liittyvät prosessit, arvostaa nuoren omia valintoja ja antaa tukea auttamalla, rohkaisemalla ja innostamalla ryhtymään oman elämänsä toteuttajaksi. Monesti vammaisen nuoren fyysinen riippuvuus lisää helposti hänen henkistä riippuvuuttaan ja siksi nuoren on usein hankalaa saada välimatkaa vanhempiinsa. Nuori joutuu tekemään usein moninkertaisen työn uskaltaakseen irtautua lapsuudenkodistaan. Irtautuminen pelottaa ymmärrettävästi niin vanhempia kuin nuorta itseään. Nuoren todellista itsenäistymistä ei määrittele diagnoosi tai vamman vaikeusaste vaan se, kykeneekö hän luottamaan myös muihinkin ihmisiin kuin vanhempiinsa. (Lampinen 2007, 151.)

Vanhempien ja muun lähiyhteisön käsitykset ja odotukset vaikuttavat paljon siihen, miten vammaisen nuori tosiasiasa itsenäistyy. Antavatko vanhemmat tilaa nuoren yksityisyydelle ja totuttujen rajojen ylittämiseksi? Lapsensa aikuisuuden kynnyksellä vanhemmat ihmettelevät usein sitä, miten vammaisen nuori, joka on koko ikänsä tarvinnut apua päivittäisissä toimissa, kykenee muuttumaan vastuulliseksi aikuiseksi. Jos vanhemmat antavat vammaiselle nuorelle viestin, että tämä pärjää, kunhan yrittää parhaansa ja ottaa vastuun omista tekemisistään, on valmius itsenäistymiseen hyvä. (Lampinen 2007, 153.)

4.2.1 Neuvonta ja tuki elämän muutostilanteissa ja palveluohjaus

Palveluohjauksella tarkoitetaan niitä toimintoja, joilla asiakkaan ja viranomaisia edustavan palveluohjaajan yhteistyönä suunnitellaan, organisoidaan, yhteen sovitetaan ja arvioidaan palveluja, joita asiakas tai hänen perheensä tarvitsevat nykyisessä elämänvaiheessaan elämäntilanteensa tueksi. Palveluohjaus on siis toimintamalli, tapa tehdä työtä jäsentyneesti ja suunnitellusti siten, että asiakas saa kulloisenkin elämäntilanteensa tarpeita vastaavat tuet ja palvelut ja että tuen ja palveluiden tuottajien näkökulmasta lopputulos on taloudellinen ja tarkoituksenmukainen. Palveluohjaus on myös asiakaslähtöinen työtapa, jonka tavoitteena on asiakkaan ja hänen perheensä elämäntilanteen ja asiakkaan ”itsensä näköinen arki”. (Pietiläinen & Seppälä 2003, 10.)

Palveluohjaus on tapa harjoittaa palveluhallintoa, mutta se on lisäksi tapa organisoida sosiaali- ja terveystalvveluita. Esimerkiksi pitkäaikaissairaita ja vammaisia lapsia koskevat etuudet ovat hajallaan 17 eri laissa. Palveluohjauksen avulla löydetään asiakkaan yksilölliset voimavarat ja tuen tarpeet, sekä löydetään niihin sopivat palvelut sosiaali- ja terveystalvveluiden laajasta ja kattavasta verkosta. Palveluohjauksen myötä asiakas saa hänelle kuuluvat lakisääteiset palvelut. Palveluohjauksen tarkoituksena on korostaa asiakkaan etua ja tukea asiakkaan it-senäistä elämää. (Hänninen 2007, 11.)

Palveluohjaajan antamaa apua ja tukea tarvitaan erityisesti elämän siirtymävaiheissa, kun moni asia muuttuu samanaikaisesti. Tuen ja palveluiden tarve muuttuu, kun ihminen siirtyy uuteen elämänvaiheeseen. Siirtymävaiheessa hän siirtyy uuden toimintajärjestelmän piiriin, kuten meidän tapauksessamme lapsuudenkodista omaan kotiin. Elämänmuutokseen valmistautumiseen ja sen läpi viemiseen tarvitaan aikaa. Aikaa ei tarvita ainoastaan toimenpiteisiin, hakemusten ja lausuntojen järjestämiseen ja muuhun sellaiseen, vaan nimenomaan asiakkaan omaan kasvuun ja kehitykseen. (Pietiläinen & Seppälä 2003, 59.)

4.2.2 Palvelusuunnitelma

Kun vammaisen nuori muuttaa pois kotoa, on tärkeää uusaa hänen palvelusuunnitelmansa, sillä palveluiden ja tukien tarve on muuton jälkeen erilainen. Sosiaalihuollon asiakaslain mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa laaditaan palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma, jollei kyseessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai jollei suunnitelman laatiminen ole muutoin ilmeisen tarpeellontta. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000 7 §; Terveysten ja hyvinvoinninlaitos 2015.)

Palvelusuunnitelmien avulla kunnat pystyvät kartoittamaan kunnassa esiintyvän vammaispalvelulain mukaisten palvelu- ja tukitoimien tarpeen. Palvelusuunnitelmasta on tarpeeksi yksityiskohtaisesti käytävä ilmi asiakkaan yksilöllinen tilanne niiltä osin kuin se vaikuttaa palvelujen sisällöstä, järjestämistavasta ja määrästä

päättämiseen. Vammaan ja sairauteen liittyvien seikkojen ohella asiakkaan yksilöllisen tilanteen selvittäminen vaatii huomion kiinnittämistä myös hänen sosiaaliseen asemaansa eli käykö asiakas esimerkiksi töissä, opiskeleeko hän ja miten hän asuu. Tarkoituksenmukaisimman ja asiakkaalle sopivimman järjestämistavan arvioimiseen liittyy oleellisesti myös kysymys palvelujen maksullisuudesta ja maksuttomuudesta. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2015; Kehitysvammaisten tukiliitto ry 2015.)

Laadittaessa palvelusuunnitelmaa tulisi tavoitteena olla kunnan ja asiakkaan yhteinen näkemys asiakkaan toimintakyvystä ja toimintakykyä ylläpitävistä, tarvittavista palveluista. Yhteisymmärryksen löytäminen ei ole kuitenkaan aina käytännön tasolla helppoa ja näkemuseroja voi syntyä esimerkiksi siitä, mikä on kussakin tapauksessa sopivin palvelumuoto tai kuinka runsaasti asiakas tarvitsee esimerkiksi henkilökohtaista apua. Asiakkaan näkemys, toivomukset ja mielipiteet tarvittavista palveluista ja tukitoimista täytyy kirjata suunnitelmaan. Mikäli palveluista tai niiden järjestämistavasta ei päästä yhteisymmärrykseen, kirjataan sekä asiakkaan että työntekijän näkemykset. Asiakkaan pyydätessä kirjallinen selvitys on liitettävä palvelusuunnitelmaan. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2015.)

Mikäli asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi pysty osallistumaan ja vaikuttamaan palvelujensa suunnitteluun, tai asiakas ei itse ymmärrä ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, asiakkaan tahtoa selvitetään yhteistyössä hänen laillisen edustajansa (esimerkiksi määrätty edunvalvoja tai lapsen huoltaja) taikka omaisensa (vanhemmat, aviopuoliso, rekisteröidyssä parisuhteessa elävä henkilö) tai hänen läheisensä kanssa. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2015.)

5 MILLAINEN ON HYVÄ OPAS?

Projektimme tarkoituksena on luoda selkeä ja kattava palveluopas itsenäistyville, vammaisille nuorille. Oppaassa tulisi olla tietoa vammaispalvelulain mukaisista vammaispalveluista, kehitysvammalain mukaisista kehitysvamma palveluista, koulutusmahdollisuuksista, harrastusmahdollisuuksista sekä erilaisista vammaisjärjestöistä Rovaniemellä.

Koska opas tehdään nimenomaan vammaisia nuoria varten, on otettava huomioon monia asioita pelkästään oppaan ulkoasua suunnitellessa: millaisella fontilla tulisi kirjoittaa, minkälaisia värejä tulisi käyttää ja kuinka paljon kuvia on mahdollista käyttää. Oppaasta tulisi tehdä sellainen, että nuori itse pystyy hyödyntämään opasta ja siinä olevia tietoja. Ratkaisuksi tähän päätimme tehdä oppaasta selkokielen eli helposti luettavissa ja ymmärrettävissä olevan, jotta jokainen nuori pystyisi sitä hyödyntämään. Tämä oli myös toimeksiantajamme Kasperikodin toive. Seuraavaksi kerromme, mitä on selkokieli, millaista selkokielen vuorovaikutus on ja millaisia perusteita selkokielen oppaan tekemiselle on.

5.1 Selkokielen vuorovaikutus

Selkokieli on sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä helpommin luettavaa ja ymmärrettävää kieltä ja se on tarkoitettu henkilöille, joilla on vaikeuksia tekstin lukemisessa tai ymmärtämisessä (Papunet 2015). Selkokielistä vuorovaikutusta tarvitaan tilanteissa, joissa keskustelun toisen osanottajan kieli tai kommunikointitaito on heikompi kuin toisen. Selkokielen avulla keskustelukumppani voi päästä osalliseksi paitsi keskusteluun, mutta myös sitä kautta yhteisönsä täysivaltaiseksi jäseneksi. Selkokielisessä vuorovaikutuksessa osaavampi viestijä muokkaa puhettaan rakenteeltaan, sanastoltaan ja sisällöltään sellaiseksi, että puhekumppani ymmärtää tätä. Osaavampi viestijä yrittää parhaansa mukaan puolestaan ymmärtää puhekumppaninsa tapaa puhua ja viestiä. (Kartio 2009, 5, 8.)

Alun perin selkokieli oli kirjoitettua tekstiä, joten selkokielen ohjeet ovat yleensä koskeneet nimenomaan kirjoittamista. Selkokieltä alettiin kehittää Suomessa 1970-luvulla, jolloin oivallettiin, että muokkaamalla yleiskielisiä tekstejä selkokielisiksi voidaan taata osalle kehitysvammaisista ihmisistä paremmat osallistumisen ja ymmärtämisen mahdollisuudet. Sittemmin selkokielisiä materiaaleja on alettu tuottaa kehitysvammaisten henkilöiden lisäksi myös muille asiakasryhmille. (Kartio 2009, 8.)

Kun yleiskieltä muutetaan selkokieliseksi, puhutaan kielen mukauttamisesta. Selkokielelle kirjoitettaessa mukautetaan kirjoitetun tekstin sisältöä, sanastoa ja sen rakennetta. Sisällön mukauttamisella tarkoitetaan muun muassa aiheen rajaamista sekä sitä, että kirjoittaja keskittyy kertomaan vain oleelliset asiat. Sanaston mukautumisella tarkoitetaan puolestaan sitä, että kirjoittaja käyttää lukijalle tuttua sanastoa ja välttää turhan pitkiä sanoja. Kirjoittaja myös selittää käyttämänsä vaikeat ilmaisut. Rakenteen mukauttamisella tarkoitetaan lyhyiden lauseiden kirjoittamista sekä suoran sanajärjestyksen käyttämistä. Rakenteen mukauttamiseen kuuluu myös passiivin sekä vaikeiden lauserakenteiden välttäminen. Tekstistä tulisi tehdä yhtenäinen ja sujuvasti etenevä kokonaisuus. (Papunet 2015.)

5.2 Selkokielisen oppaan teoreettiset perusteet

Päätimme tehdä palveluoppaasta selkokielisen, jotta jokaisella nuorella olisi mahdollisuus saada oppaasta mahdollisimman paljon irti. Tällä tavalla pyrimme vaikuttamaan myös näiden nuorten elämänlaatuun ja hallittavuuteen. IFLA:n internet sivujen mukaan selkomateriaalien saatavuudella voidaan katsoa olevan yhteys myös ihmisten elämänlaatuun: selkomateriaalien avulla myös vammaisten henkilöiden on mahdollista laajentaa maailmankuvaa, saada omaa elämää paremmin haltuun, tulla paremmin informoiduiksi sekä itsevarmemmiksi tekemään omia ratkaisuja. Näin ollen lukemisen kautta on mahdollisuus kasvaa ihmisenä sekä jakaa omia ajatuksia ja kokemuksia. (IFLA 2015.)

Sisällöllisesti selkeä teksti ja sitä hyvin palvelevat kuvat eivät yksistään riitä tekemään materiaalista helppolukuista ja siten helposti ymmärrettävää. Julkaisun typografia ja erilaiset taitolliset ratkaisut vaikuttavat yhtä paljon sanoman kiinnostavuuteen ja ymmärrettävyyteen. Selkojulkaisuissa niin sanotut graafiset kikkailut eli erikoiset kirjaintyypit, voimakkaat väripohjat ja koristeelliset linjat ovat harvemmin toimiva ratkaisu. Voisikin todeta, että selkojulkaisuissa tavoitteena on yksinkertaisen selkeä, mutta samalla kuitenkin tyylikäs ulkoasu. (Papunet 2015.)

Palveluopasta suunnitellessamme koimme tärkeäksi sen, että oppaan sisältö on helposti ymmärrettävissä. Myös toimeksiantajamme Kasperikodin vastaava ohjaaja oli sitä mieltä, että oppaasta olisi hyvä tehdä selkokielen. Halusimme saada oppaaseen mahdollisimman kattavasti ja selkeästi tietoa eri palvelu- ja tukimuodoista, joihin näillä vammaisilla nuorilla on oikeus. Sisällön ymmärrettävyyteen vaikuttavat niin tekstin koko ja pituus, kuvat ja värit ja oppaan yleinen rakenne. Halusimme rakentaa oppaan niin, että se on yksinkertainen ja selkeä, mutta samalla kuitenkin persoonallisen näköinen. Papunetin internetsivuilla löytyi hyviä ja selkeitä ohjeita siihen, millainen selkojulkaisun ulkoasu ja kuvitus tulisi olla. Olemme hyödyntäneet näitä vinkkejä oppaan suunnittelussa ja tekemisessä.

Palveluoppaassa olemme käyttäneet Papunetin kuvapankin selkokuvia. Kuvapankissa on yli 27 000 kuvaa, joita jokainen voi hyödyntää. Kuvia saa käyttää omaan tarkoitukseen, mutta ei esimerkiksi myyntitarkoituksessa. Lisäksi Papunetin kuvia käyttäessä tulee aina muistaa merkitä kuvien alkuperäinen lähde ja kuvan tekijä. Kuvien käyttö edesauttaa meitä kaikkia tulkitsemaan ympäristöämme paremmin. (Papunet 2015.)

6 OPINNÄYTETYÖPROSESSI

Innostus palveluoppaan tekemiselle syntyi huhtikuussa 2015, kun meidän oli määrä palauttaa ideapaperimme lähiaikoina. Meillä molemmilla oli ajatus, että haluaisimme tehdä opinnäytetyönä jotakin konkreettista ja jotakin sellaista, josta olisi oikeasti hyötyä. Suuntaudumme molemmat vammaistyöhön ja kuntoutukseen ja alusta asti oli selvää, että myös opinnäytetyö liittyisi jotenkin vammaistyön kenttään.

Etsimme molemmat tahoillamme ideoita opinnäytetyön tekemiseen ja tutkimme esimerkiksi Theseuksen arkistoista, millaisia opinnäytetöitä muut opiskelijat olivat tehneet. Tässä vaiheessa emme vielä tieneet, että päätyisimme tekemään opinnäytetyön yhdessä. Keskustelimme useita kertoja siitä, minkälaisen opinnäytetyön kumpainkin haluaisi tehdä. Molemmilta löytyi kiinnostus samaan aiheeseen: vammaisiin nuoriin. Kumpikaan meistä ei ole juurikaan tehnyt työtä vammaisten nuorten parissa, vaan olemme kartuttaneet työkokemusta lähinnä ikään-tyvien vammaisten kanssa. Siksi opinnäytetyön tekeminen vammaisiin nuoriin liittyen oli molempien mielestä kiinnostava ajatus.

Pitkien pohdintojen ja keskustelujen jälkeen päätimme alkaa tekemään opinnäytetyötä yhdessä. Ideana oli, että tekisimme palveluoppaan itsenäistyville vammaisille nuorille, ja että opas tehtäisiin jollekin taholle Rovaniemellä, sillä asumme molemmat Rovaniemellä. Itsenäistyvillä nuorilla ajattelimme sellaisia nuoria, jotka ovat juuri muuttamassa tai jo muuttaneet pois lapsuudenkodistaan. Tässä vaiheessa opinnäytetyöllemme ei ollut vielä toimeksiantajaa, emmekä myöskään miettineet toimeksiantajaa vielä niin tarkkaan.

Laadimme ideapaperin toukokuussa 2015, jolloin myös palautimme sen. Opinnäytetyömme tekemiseen oli varattu vain rajallinen aika, sillä päätimme, että opinnäytetyö on valmis joulukuussa 2015. Syy tähän oli molempien halu valmistua aikaisemmin, jo kesällä 2016. Lisäksi halusimme saada opinnäytetyön tehtyä jo etuajassa, jotta viimeinen puoli vuotta opinnoista keskittyisi vain viimeisten harjoitteluiden tekemiseen.

Aluksi tiukka aikataulu huoletti meitä ja mietimme, että onko edes mahdollista tehdä noin 400 tuntia vaativa opinnäytetyö noin puolessa vuodessa. Saimme opinnäytetyöllemme ohjaajat toukokuun 2015 alussa ja sovimme heti ajan ohjauskeskusteluun, jotta pääsemme aloittamaan opinnäytetyön tekemisen. Ohjauskeskustelussa kerroimme halumme saada opinnäytetyö valmiiksi joulukuun mennessä ja opinnäytetyömme ohjaajat olivat hyvin optimistisia tämän tavoitteen suhteen. Koska opinnäytetyön tekemiseen liittyvä Tutkimustoiminnan perusteetkurssi alkaisi vasta syksyllä 2015, sovimme, että tutustumme itseksemme tutkimuskirjallisuuteen ja aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen kesän ajan. Kesän jälkeen laadimme opinnäytetyösuunnitelman eli tutkimussuunnitelman siitä, mitä teemme, miten teemme, milloin teemme ja millä tavalla.

Elokuuhun mennessä olimme molemmat saaneet hyvin luettua erilaista tutkimuskirjallisuutta ja perehtyneet muutenkin aiheeseen. Aloimme kirjoittamaan opinnäytetyösuunnitelmaa elokuun puolessa välin ja saimme sen valmiiksi juuri ennen elokuun loppua ja palautimme sen ohjaaville opettajillemme. Opinnäytetyöllemme löytyi myös toimeksiantaja ja opinnäytetyö hankkeistettiin elokuussa. Sovimme myös uuden ohjauskeskustelun syyskuun alkuun. Ohjauskeskustelussa saimme myös luvan aloittaa itse opinnäytetyön tekemisen.

Alun perin meillä oli tarkoituksena haastatella nuoria ja kartoittaa näin heidän palveluiden käyttöä. Ohjauskeskustelussa sovimme, että suunnittelemamme haastattelut nuorten kanssa palveluoppaan tekemiseen liittyen jätetään kokonaan pois, koska ne eivät olleet enää oleellisia opinnäytetyön toteuttamisen kannalta. Tämä ratkaisu oli oikeastaan huojentava, sillä se vähensi työmääräämme huomattavasti.

Opinnäytetyön varsinainen kirjoittaminen alkoi syyskuussa 2015, jolloin aloitimme kirjoittamaan opinnäytetyön teoriaosaa. Sovimme yhdessä, että mistä kumpikin kirjoittaa ja mihin mennessä jotakin piti aina olla kirjoitettuna. Lähettelimme toisillemme sähköpostin kautta sen, mitä olimme saaneet aikaan. Samalla myös kommentoimme toisen tekstiä. Saimme kirjoitettua teoriaosion nopeasti ja varasimme opinnäytetyöllemme myös esityspäivän.

Lokakuun alussa aloimme kokoamaan itse palveluopasta. Jaoimme jälleen vastualueet, joita kumpikin lähti oppaaseen kirjoittamaan. Tekstiä kirjoittaessa oli tärkeää muistaa, että teksti on sisällöltään helppolukuista ja selkeää, koska kyseessä on kuitenkin selkokielinen opas. Molemmat kirjoittivat tahollaan opasta, jonka jälkeen kokosimme oppaan tiedot yhteen. Olimme myös sopineet tapaamisen toimeksiantajamme edustajan kanssa, jotta hän saisi kertoa mielipiteensä oppaan raakaversiosta. Toimeksiantaja oli tyytyväinen tekemäämme oppaaseen ja opas oli siis sinällään jo valmis, pientä hienosäätöä lukuun ottamatta. Tarkistimme opinnäytetyön tiivistelmän ohjaavilla opettajilla ja englanninkielisen version kielten opettajalla. Tapasimme myös ohjaavat opettajamme viimeistä kertaa lokakuun loppupuolella, jonka jälkeen myös palautimme opinnäytetyömme.

7 KOHTI AIKUISUUTTA- OPPAAN SISÄLTÖ

Kohti aikuisuutta- opas on kohdennettu vammaisille itsenäistyville nuorille, jotka ovat juuri muuttamassa tai jo muuttaneet pois lapsuudenkodistaan. Opas on tehty Rovaniemellä sijaitsevaan Kasperikotiin, joka tarjoaa tehostettua palveluasumista lapsille ja nuorille. Opas on suunnattu ensisijaisesti nuorille itselleen, mutta myös työntekijät ja perheenjäsenet voivat hyödyntää sitä. Oppaan on tarkoitus olla innostava ja kannustaa nuoria hakemaan heille kuuluvia palveluita ja tukitoimia.

Palveluoppaan nimeksi valitsimme ytimekkään ”Kohti aikuisuutta”. Nimi on mielestämme sellainen, joka liittyy hyvin oppaan aiheeseen ja herättää myös lukijan mielenkiinnon. Kotoa muuttaminen ja sitä myöten itsenäistyminen omista vanhemmista on yksi askel kohti aikuisuutta ja vastuullista elämää.

Palveluopas on sisällöltään laaja, sillä huomioon tuli ottaa sekä vammaispalvelut että kehitysvammopalvelut. Lisäksi halusimme kartoittaa, mitä erilaisia koulutus- ja harrastusmahdollisuuksia Rovaniemellä on tarjota nuorille. Olemme pyrkineet kirjoittamaan jokaisesta aiheesta napakan tietopaketin, jotta lukijan mielenkiinto säilyisi yllä oppaan viimeisille sivuille saakka. Opas tehtiin sähköiseen muotoon, jotta sitä voi päivittää tarvittaessa. Lisäksi oppaassa on suoria nettilinkkejä, jotka voi avata ja joista saa lisätietoa aiheeseen liittyen.

Oppaan alussa kerromme, mikä opas on ja mihin käyttöön se on tarkoitettu. Kerromme ensin vammaispalvelulain mukaisista palveluista, sitten kehitysvammalain mukaisista palveluista. Olemme varanneet oman sivun myös autismin kirjoon kuuluvien henkilöiden palveluiden esittelyyn. Tämän jälkeen kerromme niin koulutus- kuin harrastusmahdollisuuksista Rovaniemellä. Sitten kerromme palveluiden lakisääteisydestä eli siitä nuorilla on oikeus oppaassamme esiteltäviin palveluihin, pohjautuen vammaispalvelulakiin ja kehitysvammalakiin. Olemme koonneet myös tietoa eri vammaisjärjestöistä Rovaniemellä sekä oman osion lisätietoa kaipaaville. Oppaan päättää ”Lopuksi”-kappale, jonka on tarkoitus olla kannustava ja rohkaiseva teksti opasta lukeville nuorille.

Opas on alusta loppuun saakka kirjoitettu suoraan nuorelle itselleen. Siksi olemme myös käyttäneet sanaa ”Sinä”, jotta nuorelle tulisi kokemus, että opas on tehty juuri häntä varten. Koemme myös, että tämä puhuttelee nuorta itseään paremmin.

Oppaan ulkoasu on hillitty, sillä se palvelee selkokielen oppaan lukijaa parhaiten. Olemme käyttäneet myös kuvia harkiten, sillä niiden tulisi olla kyseisen aihealueen mukaisia ja palvella tekstiä. Oppaassa olevat kuvat olemme valinneet Papunetin kuvapankista. Vaikka emme ole käyttäneet oppaan ulkoasussa värikkäitä fontteja tai lukuisia kuvia, uskomme, että opas on silti persoonallisen näköinen ja herättää lukijan mielenkiinnon.

Ennen oppaan kokoamista ajattelimme, että selkokielen opas koostuu selkeästä tekstistä ja useista havainnollistavista kuvista. Tutustuttuamme selkokielen oppaan rakentamiseen ymmärsimme, että liiallinen kuvien määrä sekoittaa kokonaisuuden hahmottamista. Tämän vuoksi olemme käyttäneet kuvia maltillisesti ja valinneet kuvat vastaamaan tekstiä. Selkokielyys tuo oppaaseen kokonaisuudessaan pituutta, mutta koemme oppaan olevan napakka paketti vammaispalvelujen kokonaisuudesta.

8 PROJEKTIN ARVIOINTI

8.1 Työskentelyprosessin arviointi ja tavoitteiden saavuttaminen

Meille oli alusta asti selvää, että kirjoitamme opinnäytetyöraporttia pääsääntöisesti molemmat tahoillamme. Koimme, että yhdessä kirjoittaminen saman pöydän ääressä olisi liian aikaa vievää ja hankalaa. Vaikka asumme samalla paikkakunnalla, on yhteisen ajan löytäminen joskus haastavaa kiireisen arjen keskellä. Lisäksi käymme molemmat satunnaisesti töissä, joten koimme helpommaksi kirjoittaa sitten, kun siihen on itsellä aikaa.

Kirjoittaminen omilla tahoillamme sujui hyvin ja selvä vastuunjako helpotti sitä huomattavasti. Sovimme aina uutta osaa kirjoittaessa, että mistä kumpikin kirjoittaa ja mihin mennessä oman osuuden tulisi olla valmis. Tämän jälkeen kokoonnuimme saman pöydän ääreen ja molemmat saivat kommentoida toisen kirjoittamaa tekstiä, jonka jälkeen muokkasimme tekstejä yhdessä sopiviksi.

Koska opinnäytetyön kirjoittamiseen varattu aika oli suhteellisen lyhyt, oli selvää että opinnäytetyötä täytyi kirjoittaa joka viikko, jopa useita päiviä viikossa. Emme kuitenkaan kokeneet tätä ongelmaksi, sillä olimme molemmat motivoituneita tekemään opinnäytetyön valmiiksi syksyn 2015 aikana. Molemmilla oli mielessä valmistuminen etuajassa, ja tämä piti motivaatiota yllä koko syksyn.

Projektimme tarkoituksena oli laatia kattava palveluopas itsenäistyville, vammaisille nuorille. Toimeksiantajallamme Kasperikodilla oli selvä tarve oppaalle, sillä opas tulee käyttöön kesällä 2015 avattuun uuteen yksikköön, Kevätporttiin. Olemme saavuttaneet projektin tavoitteen ja saimme tehtyä selkeän ja kattavan palveluoppaan tavoiteajassa. Myös toimeksiantajamme oli tyytyväinen tekemäämme oppaaseen, mikä osoittaa projektin onnistumista.

Tavoitteen saavuttamisen eteen olemme tehneet paljon töitä koko syksyn ajan. Olemme kirjoittaneet opinnäytetyötämme sekä yhdessä että erikseen. Olemme

jakaneet vastuualueita kirjoittamisen suhteen ja kommentoineet toistemme tekstejä. Olemme istuneet alas keskustelemaan opinnäytetyön kirjoittamisen vaikeudesta ja päässeet myös yli siitä.

Projektin tavoitteen saavuttaminen lyhyessä ajassa on vaatinut lukemattomia työtunteja, mutta saimme tehtyä palveluoppaasta juuri sellaisen kuin olimme suunnitelleet. Opas sisältää kattavasti, mutta napakasti tietoa niistä palveluista ja tukitoimista, joihin nuorilla on oikeus. Opas on myös persoonallisen näköinen, mutta samalla helppolukuinen.

8.2 Eettisyys ja luotettavuus

Yksittäisen tutkimuksen etiikka ei ole pelkästään tutkijan, vaan koko tiedeyhteisön ja tutkimusta hyödyntävän yhteisön asia. Samalla painotetaan yhä vahvemmin sitä, että tutkimuksen eettiset kysymykset eivät koske vain tutkijan toimintaa tutkimusaineiston hankinnassa tai raportoinnissa, vaan että eettiset kysymykset ovat koko tutkimustoiminnan lähtökohta. Samalla tutkimuksen ja etiikan yhteys on kahtalainen. Toisaalta tutkimuksen tulokset vaikuttavat eettisiin ratkaisuihin, mutta toisaalta taas eettiset kannat vaikuttavat tutkijan tieteellisessä työssään tekemiin ratkaisuihin. Jälkimmäistä etiikan ja tutkimuksen välistä yhteyttä kutsutaan nimenomaan tieteen etiikaksi. (Tuomi 2007, 143.)

Tutkimuksen kohteena olevan ilmiön käsitteellistäminen on haastavaa, ja siihen voi tietyissä tilanteissa sisältyä sekä metodologisia että moraalisia valintoja (Rolin 2002, 94). Meidän opinnäytetyömme kannalta esimerkiksi vammaisuuden määrittely on moraalisesti haastavaa siksi, koska vammaisuus käsitteenä voi olla leimaava, vaikka toisaalta vammaisuus on täysin korrekti käsite. Emme itse kuitenkaan koe, että vammaisuus olisi mitenkään huono sana tai että sitä tulisi korvata millään vastaavalla sanalla. Vamma tai vammaisuus on osa ihmisen elämää, mutta se ei kuitenkaan määrittele ihmistä.

Valitessamme opinnäytetyömme aiheeksi vammaiset itsenäistyvät nuoret, olemme tehneet jo itsessään eettisen valinnan. Aina kun tutkimus on kytköksissä ihmisiin, on etiikka vahvasti läsnä työn tekemisessä. Koska meidän opinnäytetyössämme kohderyhmänä ovat nimenomaan vammaiset nuoret, etiikka on vielä korostetummin ohjaavana tekijänä.

Opinnäytetyötä tehdessämme olemme noudattaneet hyvän tieteellisen käytännön etiikkaa: olemme käyttäneet sellaisia tiedonhankintamenetelmiä ja tutkimusmenetelmiä, jotka ovat eettisesti kestäviä. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että käyttämämme tiedonhankinta- ja tutkimusmenetelmämme ovat yleisesti hyväksyttäviä tiedeyhteisössämme. Tiedonhankinnassa olemme perehtyneet syvästi oman alamme tieteelliseen kirjallisuuteen ja muihin asianmukaisiin tietolähteisiin, kuten ammattikirjallisuuteen. Tutkimuksemme on myös tuottanut uutta tietoa, mikä kuuluu hyvään tieteelliseen käytäntöön. (Vilkkä 2005, 30.)

Opinnäytetyömme luotettavuutta lisäävät sellaiset lähdemateriaalit, jotka ovat oleellisia meidän tutkimuksemme kannalta ja jotka ovat luotettavia lähteitä. Esimerkiksi useat kirjat joita olemme käyttäneet lähteinämme, ovat olleet meillä opintojemme kurssikirjoina. Lisäksi olemme löytäneet hyviä lähteitä muiden opiskelijoiden opinnäytetöistä, muun muassa englanninkielisiä lähteitä. Olemme myös merkinneet lähdeviitteet tutkimukseemme tarkkaan, mikä lisää opinnäytetyömme luotettavuutta. (Vilkkä 2005, 32.)

Hyvän tieteelliseen käytännön noudattaminen onkin lähtökohta tutkimuksessa tehtäville ratkaisuille, eikä esimerkiksi tutkijoiden viittaamiseen ja lähdeviitteiden merkitsemiseen liittyvä viitseliäisyys. Tutkimuksen tiukka aikataulu ei myöskään oikeuta epätarkkuuteen lähteiden merkitsemisessä. Vaikka meidän opinnäytetyömme tekemiseen varattu aika oli rajallinen, olemme kuitenkin onnistuneet merkitsemään lähteemme tarkasti, mikä puolestaan lisää työmme luotettavuutta. Opinnäytetyömme on kokonaisuudessaan tehty huolella ja tarkkaan. (Vilkkä 2005, 32.) Mielestämme on myös tärkeää, että kirjoittamamme teksti on omaa käsialaamme, sillä plagioiminen on eettisesti väärin.

Opinnäytetyömme luotettavuutta lisää se, että olemme luetuttaneet niin itse opasta kuin opinnäytetyöraporttia ulkopuolisilla henkilöillä ja saaneet heiltä kommentteja ja parannusehdotuksia niihin liittyen. Palautetta olemme saaneet molempien tuotosten selkeydestä ja helppolukuisuudesta. Näin ollen voimme todeta, että ihminen jolle aihealue ei ole ennestään tuttu, voi myös saada uutta tietoa ymmärrettävässä muodossa.

9 POHDINTA

Mielestämme on ensiarvoisen tärkeää, että vammaisten ihmisten osallisuutta ja itsenäistä elämää tuetaan mahdollistamalla jokaisella omannäköinen elämä. Yhteiskunnassamme on monia eri kehittämiskohteita liittyen vammaispalveluihin, joita tarkastelemalla voidaan löytää ratkaisuja näihin ongelmiin. Vammaispalvelujen palvelurakenteet ovat monimutkaiset, jotka vaikeuttavat oikeiden palveluiden löytämistä. Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilla on velvollisuus kertoa asiakkaille heille kuuluvista palveluista. Valitettavan usein asiakkaat eivät kuitenkaan ole tietoisia heille kuuluvista palveluista tai ylipäättänsä tarjolla olevista palveluista.

Vammaispalveluiden lainsäädäntö on moniulotteinen. Sosiaalihuoltolain palvelut ovat ensisijaisia palveluita myös vammaisille henkilöille. Näitä palveluita täydentävät kuitenkin vammaisille suunnatut erityislait, jotka eivät ole myöskään keskenään yksiselitteisiä. Yhteiskuntamme taloudellinen tilanne sekä kunnan resurssit määrittävät hyvin pitkälle järjestettävät palvelut, jotka eivät aina välttämättä kohtaa asiakkaan tarpeiden kanssa.

Lainsäädännön myötä tekemämme opas vanhenee vanhentuneen tiedon vuoksi. Oppaassamme olemme eritelleet vammaispalvelut ja kehitysvammaispalvelut, joita ohjaavat omat erityislait. Vammaispalvelulainsäädännön uudistaminen tuo mukanaan peräänkuuluttamaamme yhdenvertaisuutta sekä haasteita. Vammaispalvelulain ja kehitysvammalain yhteensovittaminen ei enää rajaa eri vammoja omiin ryhmiin, vaan kokoaa kaikki vammaispalvelu- ja tukitoimet yhteen. Näin voidaan saavuttaa toimiva yhteistyö eri sektoreiden välillä. Tämä kuitenkin vaatii työntekijöiltä todella laajaa osaamista ja moniammatillisuutta, jotta jokaisen asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin voitaisiin vastata. Haasteena on siis myös palveluiden sovittaminen kaikille vammaisryhmille sopiviksi.

Yhteiskunnassamme jokaisella on oikeus osallistua ja vaikuttaa. Esteettömällä ympäristöllä luodaan puitteet, jossa myös vammaisilla henkilöillä on mahdollisuus toimia itsenäisesti ja yhdenvertaisesti. Esteettömyydestä puhutaan tänä

päivänä paljon, mutta sitä ei huomioida riittävästi rakenteita suunnitellessa. Meidän ihmisten jokapäiväiseen elämään kuuluu mahdollisuus liikkua vapaasti eri paikoissa. Vammaiselle henkilölle tämä ei kuitenkaan ole aina mahdollista, sillä ei ole itsestään selvää, että esteettömyys toteutuisi joka paikassa. Vammaisten henkilöiden tuleekin usein miettiä ja suunnitella käynnit kodin ulkopuolella hyvin tarkkaan.

Oppaan tekeminen osoitti meille, että Rovaniemen kaupungilla on tarjolla laajasti palveluja, mutta niistä tiedottaminen ei ole kohdillaan. Kaupungin nettisivuilla on hyvin niukasti tietoa palveluista ja ne ovat sijoitettu hajanaisesti sivustolle. Tämä mielestämme vaikeuttaa entisestään tiedon saantia palveluiden olemassaolosta. Vammaispalveluista löytyy yleistä tietoa laajasti. Palvelut järjestetään joka kunnassa esiintyvän tarpeen mukaan, joten mielestämme on tärkeää, että tarjonta löytyisi oman kunnan sivuilta selkeästi.

Tulevina sosionomeina koemme velvollisuudeksemme pyrkiä edistämään ihmisten hyvinvointia ja arjen sujuvuutta. Vammaistyön työkentällä koemme tärkeäksi tuoda esiin arkipäivän epäkohtia, jotta niitä voitaisiin kehittää. Jokainen meistä voi antaa oman työpanoksensa yleisen hyvinvoinnin lisäämiseksi ja jokaiselle kuuluvien perusoikeuksien toteutumiseksi. Mielestämme jo itsessään oppaan tekeminen on meille ensiaskel vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin edistämisessä.

LÄHTEET

Hänninen, K. 2007. Palveluohjaus. Asiakslähtöistä täsmäpalvelua vauvasta vaariin. STAKESIN raportteja 20/2007. Helsinki: Valopaino Oy.

IFLA - International Federation of Library Association and Institutions 2015. Professional Reports, No. 120. Guidelines for easy-to-read materials. Viitattu 28.9.2015

<http://www.ifla.org/publications/guidelines-for-easy-to-read-materials>.

Kasperikoti 2015. Turvallisessa kodissa asuu hyvä elämä. Viitattu 14.9.2015. <http://www.kasperikoti.fi/>.

Karlsson, Å. & Marttala, A. 2001. Projekti kirja. Onnistuneen projektin toteuttaminen. Helsinki: Kauppakaari.

Kartio, J. (toim.) 2009. Selkokieli ja vuorovaikutus. Tampere: Tammerprint Oy.

Kehitysvammaisten tukiliitto ry 2015. Palvelusuunnitelma. Viitattu 22.9.2015 <http://www.kvtl.fi/fi/lakineuvonta/aihealueet-aakkosittain/palvelut-ja-tukitoimet/palvelusuunnitelma/>.

Kettunen, S. 2009. Onnistu projektissa. Helsinki: WSOY.

Lampinen, R. 2007. Omat polut! Vammaisesta lapsesta täysvaltaiseksi aikuiseksi. Helsinki: Edita.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380.

Malm, M., Matero, M., Repo, M., & Talvela, E-L. 2004. Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. Helsinki: WSOY.

Papunet 2015. Selkokeskus. Viitattu 29.9.2015 <http://papunet.net/selkokeskus/selkokeskus/>.

Pietiläinen, E. & Seppälä, H. 2003. Palveluohjaus asiakastyössä ja organisaatiossa. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

Ranta, M. 2012. Nuortenlinkki.fi. Itsenäistyminen. Viitattu 16.8.2015. <http://www.nuortenlinkki.fi/tietopiste/tietoartikkelit/mielenterveys/itsenaistyminen>.

Rissanen, T. 2002. Projektilla tulokseen – projektin suunnittelu, toteutus, motiivointi ja seuranta. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Pohjantähti.

Rolin, K. 2002. Tieteen etiikka metodologian näkökulmasta. Teoksessa S. Karjalainen., V. Launis., R. Pelkonen & J. Pietarinen (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Tampere: Tammer-Paino, 92–104.

Räty, T. 2010. Vammaispalvelut. Vammaispalvelujen soveltamiskäytäntö. Kynys ry. Viitattu 14.9.2015.
<https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki>.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2015. Vammaislainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti. Viitattu 24.9.2015.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125919/URN_ISBN_978-952-00-3582-2.pdf?sequence=1.

Suomen YK-liitto 2012. YK:n sopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Viitattu 24.9.2015.
http://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/ykn_vammaissopimus_uudistettu_painos_2012.pdf.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2015. Palvelusuunnitelma. Viitattu 22.9.2015
<https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/palvelujen-jarjestamisprosessi/palvelusuunnitelma>.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2015. Yleislaki ja erityislaki. Viitattu 27.10.2015
<https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/laki-ja-oikeuskaytanto/yleislaki-ja-erityislaki>.

Tuomi, J. 2007. Tutki ja lue. Johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Helsinki: Tammi.

Vernerinet 2015. Kehitysvammalaki. Viitattu 27.10.2015
<http://verneri.net/yleis/kehitysvammalaki>.

Vernerinet 2015. Sosiaalihuoltolaki. Viitattu 27.10.2015.
<http://verneri.net/yleis/sosiaalihuoltolaki>.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

World Health Organization & The World Bank. 2011. World Report on Disability. Viitattu 22.9.2015
http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report.pdf.

Äärynen, P. 2014. Asuinpaikan muutos. Vernerinet. Viitattu 22.9.2015
<http://verneri.net/yleis/asuinpaikan-muutos>.

LIITTEET

Liite 1. Toimeksiantosopimus

OPINNÄYTETYÖN TOIMEKSIANTOSOPIMUS

Tämä sopimus soveltuu käytettäväksi ainoastaan sellaisten opinnäytetöiden yhteydessä, joita ei toteuteta ammattikorkeakoulun ulkopuolisen rahoituksen hankkeessa.

Toimeksiantaja	Nimi (esim. yritys) KASPERIKOT OY	
	Yhteystiedot (yhteyshenkilö, puhelin, sähköposti) HELI SIETPI, 044-5774720, heli.sietpi@kasperikoti.fi	
Tekijä	Työn aihe	
	Nimi Sanna Salmela	Opiskelijanumero 1302109
	Katuosoite Suojalanpoika 77 C17	Postinumero 97200
	Puhelin 045-1298623	Postitoimipaikka KEMU
	Suoritettava tutkinto SOSIONOMI (AMK)	Sähköpostiosoite sanna.salmela@edu.lapinamk.fi
Lapin AMK	Ryhmätunnus K7015135	Tehtävänimike Lemon
	Yhteyshenkilön nimi (ohjaaja) Sari Naluttunen	
	Toimipaikka ja osoite Tietokatu 1, Kosmos, Lapin ammattikorkeakoulu	
	Puhelin 050-3109361	Sähköpostiosoite sari.naluttunen@lapinamk.fi
Toimeksiantosopimuksen ehdot		
Ohjaus	Ohjaava opettaja valvoo työtä ammattikorkeakoulun puolesta ja antaa työn edellyttämiä ohjeita ja neuvoja. Ammattikorkeakoulu ja opettaja eivät ole konsulttivastuussa työstä.	
Dokumentointi	Ammattikorkeakoulun opinnäytetyöt ovat julkisia. Työstä laaditaan ammattikorkeakoulun opinnäyteohjeen mukainen kirjallinen esitys, josta toimitetaan yksi kansitettu kappale ammattikorkeakoulun kirjastoon tai julkaistaan sähköisessä muodossa Theseus-verkkokirjastossa. Työ arkistoidaan oppilaitoksella sekä tulostettuna että sähköisessä muodossa.	
Oikeudet	Opinnäytetyön tekijänoikeudet kuuluvat tekijälle. Toimeksiantaja saa rinnakkaisen käyttöoikeuden opinnäytetyön tuloksiin opinnäytetyön valmistuttua. Ammattikorkeakoululla on jatkuvasti voimassa oleva oikeus käyttää tuloksia omassa opetus- ja TKI-toiminnassaan. Sopijapuolilla on mahdollisuus sopia muista opinnäytetyön tuloksia koskevista oikeuksista kuitenkin niin, että tämän sopimuskohtaan nojalla ammattikorkeakoulun saamat oikeudet säilyvät voimassa.	
Keksinnöt	Jos tekijä on osallisena keksintöön, joka patentoidaan, mainitaan hänet yhtenä keksijöistä. Mahdollisesta keksintökorvauksesta sovitaan erikseen noudattaen ammattikorkeakoulun tai toimeksiantajan keksintöohjeen linjauksia. Opinnäytetyön tai sen osan julkaiseminen tai hyödyntäminen ei saa vaarantaa sen tai sen osan suojaamista patentilla tai hyödyllisyysmallilla.	
Vastuut	Opinnäytetyön tulos toimitetaan sellaisena kuin se on. Tekijä tai ammattikorkeakoulu eivät anna tulokselle takuuta eivätkä vastaa sen soveltuvuudesta toimeksiantajan tarpeisiin. Sopijapuolet ovat vastuussa toisilleen sopimusrikkomuksen aiheuttamista välittömistä vahingoista. Vastuun syntyminen edellyttää tahallaan tai törkeällä huolimattomuudella aiheutettua sopimusrikkomusta.	
Lisäksi sovitaan		
Salassapito	Ohjaavilla opettajilla ja opinnäytetyön tekijöillä on salassapitovelvollisuus työn aikana esille tulleisiin luottamuksellisiin asioihin. Toimeksiantajan tulee tarkistaa, että julkaistava opinnäytetyö ei sisällä salassa pidettävää aineistoa. Tarvittaessa käytetään toimeksiantajan erillistä salassapitosopimusta.	
	Tätä sopimusta on laadittu kolme (3) samansisältöistä kappaletta, yksi (1) kullekin sopimuksen osapuolelle. Sopimus perustuu ammattikorkeakoulun hyväksymään opinnäytetyösuunnitelmaan ja se astuu voimaan allekirjoitushetkellä.	
	Paikka ja päivämäärä	Allekirjoitus
Toimeksiantaja	ROVANIEMI 25.8.2015	
Tekijä	KEMU 4.9.2015	
Lapin AMK	Kemissä 4.9.2015	